

... DULKES NUŽĖRUS

Totalitarizmo metais istorikams buvo skirta faktų parinkėjų, politikos apologetų vieta. Vienašališkai parinktais faktais turėjo būti iliustruotos nomenklatūros sugalvotos visuomenės raidos schemos, liaupsinami laimėjimai. Kaupiant ir interpretuojant faktografinę medžiagą, pranykdavo arba į paskutinį planą patekdavo konceptualūs dalykai. Atmesdami šią klaidingą metodologiją, neturėtume pamiršti, jog dar yra daug neskelbtų dokumentų, "neprakalbintų" faktų, kurie, įsilieję į istorikų darbus, leis sukurti naujas mokslines koncepcijas, užpildys tuščias vietas mozaikoje, kurios vardas – Lietuva.

Iš VI. Mirono atsiminimų

VILNIAUS VYSKUPO IR LIETUVOS KARALIAUS RINKIMAS

Michalkevičiui varant lenkišką politiką, Taryba aiškiai pradėjo savo pozityvią akciją išrūpinti Romoje lietuvio vyskupo paskyrimą Vilniaus diecezijai. Vilniaus vyskupo sosto aprūpinimas supuola drauge su Lietuvos karaliaus klausimu.

Pasiskelbęs Šveicarijoje Conseil supreme de la Lithuanie, kurio faktinuoju vadu buvo Juozas Gabrys, prel. K. Olšauskas ir Purickis (...) Jie surado Ispanijos infantą Alfonsą, kuriam pasiūlė Lietuvos vainiką ir su juo padarė tokią sutartį: Jis Romoj praves Olšauską į Vilniaus vyskupus, Viskantą padarys sufraganu, o Gabriui duos 80 000 šveicarų frankų pravesti agitacijai Lietuvoje infanto naudai. Taip apsidirbęs su infantu Conseil Supreme de la Lithuanie pradėjo siųsti Romon altimatyvius reikalavimus, kad kuo greičiausiai K. Olšauskas būtų paskirtas Vilniaus vyskupu. Roma į grasinančius raštus du Conseil Supreme de la Lith. ir į Ispanijos infanto užtarimus nereagavo. Bet vokiečių valdžios painformuotas Pacelli, buvęs tada Muncheno nuncijum, susirūpino Vilniaus vyskupijos sostu ir patarė pastatyti porą tinkamų kandidatų, prieš kuriuos Romos Kūrijoje negalėtų nieko blogo turėti ir pasikėsino jis tą klausimą teigiamai pravesti. Šitos kombinacijos sukurin teko ir man įlipti. Vyskupas Karevičius, užklaustas dėl kandidatų, tarp kitų išvardino ir mano asmenį. Sužinojęs Olšauskas K., kad kandidatų tarpe

ir aš esu, žinodamas, kad mano asmuo Romoje yra tabula rasa ir įstatytas tarp Olšausko ir Maironio galėčiau greičiau pralįsti, atsiunčia Lietuvon Purickį, kuris važinėja po visą Lietuvą ir renka kunigų parašus už Olšauską, o dėl mano asmens išrinko du kunigų delegatu pas vysk. Karevičių, kad jie nušviestų, koks aš esu netinkamas žmogus, kartiožnikas, girtuoklis, neišauklėtas. Aš apie visa tai nieko nežinojau. Tik nustebau, kad į kviestą kunigų susirinkimą Jezne Purickis manęs nepakvietė. Nuvažiavęs Vilniun, sužinojau pas poną A. Smetoną, kad esu Karevičiaus rekomenduojamas į vyskupus. Numanydamas, kad Olšauskas, Maironis, kurie Romos Kūrijoje buvo žinomi iš neigiamos pusės (...), patariau jų kandidatūrų nei vieno nejudinti, o apsistoti ant vienos kunigo Jurgio Matulevičiaus kandidatūros. Buvo pasiūsta delegacija pas Matulevičių; jis sutiko ir, kaip žinoma, Romos Kūrija jį be jokių kliūčių paskyrė Vilniaus vyskupu.

Wittenbergo hercogas Urachas renkamas

Lietuvos karalium

Niekaip ėjo reikalai ir Ispanijos infanto. Vokiečių Reichstago žmonės, norėdami Reiche sutvirtinti Prūsų įtakos, patarė nepažinti Wilhelmo sūnaus karalium, bet ir neieškoti už Vokietijos sienų sau valdovo. Jie patarė pasirinkti padorų žmogų iš vokiečių kunigaikščių ir, su juo susitarus, paskelbti jį Lietuvos karalium. Centro vadas Erzbergeris išvardijo ir pavardę mūsų būsimojo karaliaus, būtent Wittenbergo hercogą Urachą.

Ilgai ėjo diskusijos Taryboje, kokia turi būti Lietuvoje valdymo forma. Dar tada karaliai buvo madoje. Už respubliką aiškiai stovėjo liaudininkai ir socialdemokratai. Dešinieji irgi ne visi buvo rojalistai. Bet karalių rinkti Lietuvai tuo momentu buvo sutikę net socialdemokratai. Kodėl? Nuvažiavo Berlynan Kairys, pasimatė su socialdemokratų vadu David'u ir užklaustas, kaip Lietuvai pasielgti, ar rinkti karalių, ar ne. Davyd'as pasakė, kad principe jis visuomet prieš karalius, bet praktiškai jis Lietuvai patariaš šiuo momentu rinkti karalių, o kai dėl Uracho, tai jis rekomenduojas jį kaip išmintingą ir dorą žmogų.

Ši Tarybos nusistatymą sužinojęs Conseil Supreme de la Lithuanie labai nusiminė, o svarbiausia buvo nusiminęs Ispa-

nijos infantas. Gabrys užpykęs paskelbė, kad Kauno Taryba yra be autoriteto, o Ženevos lietuvių Taryba yra reiškėja ir D. Lietuvos ir visų pasaulio lietuvių, tuo jis norėjo palaikyti savo autoritetą ir kalbėti ir su diplomatais, ir su kandidatais į karalius.

Vokiečių okupacinei valdžiai taip pat nepatiko Tarybos sumanymas kviesti Urachą karaliu. Gabrys su okupacine valdžia turėjo glaudesnių ryšių. Jis vokiečių Verwaltunge buvo intymus žmogus ir pagal Aukštolaičio ir kitų Verwaltungo tarnautojų nupasakojimus turėjo slapyvardę Kaufmann. Gabrys su Verwaltungu nusistatė mažinti Lietuvos Tarybos autoritetą. Gabrys veikė užsienio spaudoje. O Verwaltungas fur Litauen išsikvietė baroną Roppą (kilęs iš Lietuvos), kuriam pavedė susidraugauti arba arčiau susipažinti su Tarybos prezidijumu, kad geriau suprastų Tarybos nuomonę ir apskritai Tarybos Lietuvoje situaciją.

Varžoma Taryba ne Dievas žino ką galėjo nuveikti. Žmonės, rinkę Tarybą, tikėjosi, kad Taryba gaus platesnę veikimo dirvą politinėje ir ekonominėje srityje ir kėlė jos autoritetą tarp gyventojų. Teisybė, Taryba buvo labai išpopuliarėjusi Lietuvoje. Bet tas populiariskumas labiau sunkino Tarybos padėtį. Žmonės iš Tarybos daug laukė, ypačiai palengvinimų ekonominėje srityje. Taryba gi tai padaryti negalėjo.

Roppas, išstudijavęs šią padėtį ir pasikvietęs sau talkon kitus Lietuvos vokiečius bajorus, pradėjo važinėti po miestelius ir su žandarų pagalba aiškinti žmonėms, kad Taryba neišnaudojo savo padėties, nesirūpina žmonių reikalais, stoka jai iniciatyvos; žodžiu, ji neveikli, apsnūdusi ir reikia būtinai ją nuversti ir išrinkti kitą. Bet tada vokiečys Roppas pradėjo skleisti tokių žinių apie Tarybą, žmonės gerai suprato, kad čia Taryba nekalta, kad kažkas čia yra, ko vokiečiai nesako, ir daro intrigas prieš Tarybą kitais savarankiškais sumetimais.

Taryba greit sužinojo Roppo veikimą ir jo glaudų kontaktą su Gabriu. Todėl Tarybos atstovai, antrą kartą nuvažiavę Šveicarijon pasitarti, aiškiai suprato, kad reikia su Gabriu užbaigti. Tuo būdu ir iškilo Tarybos protestas prieš Gabrių. Šiame proteste ji pabrėžė, kad Gabrys nieko bendra su Taryba, nei su Lietuvos visuomene neturi. Šis aiškus nuo

Gabrio atsipalaidojimas sudarė vokiečiams įspūdį, kad jų Kaufmannai ir Rudolfai (Roppas) nieko prieš Tarybą nepadarys ir sustabdė jų akciją Lietuvoje.

Sveicarijoje lietuvių kolonija nekaip tarp savęs sugyveno. Nors žmonių buvo nedaug, bet susidarė nemažas nuomonių skirtumas ir net politinių srovių. Purickis, Dzimidavičius, Steponavičius atsistojo aiškiai Tarybos pusėn. Gabrys savo aiškaus veido nerodė. Jis prisimetė dideliu Lietuvos patriotu ir savo laikraštyje įtikinėjo, kad yra tikriausias Lietuvos visuomenės politinių nuomonių reiškėjas, o Taryba nustojusi autoriteto krašte. Kun. Viskanta vedė derybas ir pasitarimus su lenkais ir jie abudu su Pilsudskio Juozo broliu, kuris tada gyveno Sveicarijoje ir buvo lietuviams palankus, tvėrė Didžiąją Lietuvą, sujungta aukštais ryšiais su Lenkija. Į šią politinę kombinaciją trumpą laiką gal buvo įtrauktas ir Purickis J., nes Viskanta, kada Purickis atsistojo aiškiai Tarybos pusėn, sugavo slaptus Purickio susirašinėjimus su vienu lenkų politiku, kuriuose pareiškama toji pati Viskanto politinė mintis. Bet Purickis susidraugavo su prelatu Olšausku, ir jie drauge kovodami už Lietuvos Bažnyčios reikalus, reikalaudami lietuvių vyskupo Vilniaus vyskupijai, suartėjo, ir, matyt, prelato įtaka atvedino Purickį nuo lenkų.

Vilniuje Tarybos narių tarpe ne viešuosiuose posėdžiuose buvo daug kalbama ir svarstoma, kaip susitikti su hercogu Urachu, kaip jam užproponuoti Lietuvos sostą ir ko iš jo reikalauti. Buvo nustatyti reikalavimų punktai:

1°. Kad jis ir jo šeima išmoktų lietuviškai.

2°. Kad prie karaliaus rūmų nekviestų vokiečių didžiųjų.

3°. Kad išgautų iš Kaizerio Vilhelmo laikinai ginti karalystės sienoms kariuomenės.

Žinoma, buvo ir daugiau tų sąlygų. Bet tos sąlygos tik tada galėjo būti statomos, jeigu Urachas sutiktų kviečiams užimti Lietuvos sostą karaliaus Mindaugo II vardu.

Tarp mūsų lietuvių veikėjų buvo dar daug viengungių. Uracho šeimoj buvo šešios dukterys ir du sūnu. Kartais juokais, o kartais kai kurie ir rimtai galvojo naujos Lietuvos aristokratijos sudarymui vesti karaliaus dukteris ir, žinoma, išrūpinti tinkamus titulus. Poilsio laiku, susirinkę keletas lietuvių, pradėdami juokais, paskėsdavo romantiškose svajonėse,

kaip atrodys karališkoji Lietuva, kaip tvarkysis karaliaus rūmai ir kokių būdu augs nauja Lietuvos aristokratija. Juk ir svajonėse paskendus, negalėjo tada išnykti iš minties ta tikroji realybė, kad mūsų senoji aristokratija mums nepalanki ir net svetima.

Pasimatyti su Urachu buvo skirta tam tikra delegacija: ponas A. Smetona, Yčas, kun. Petrulis ir Olšauskas. Kadangi išvažiuoti į užsienius ne taip buvo lengva – Verwaltungas mūsų svajonėm apie karalių Urachą nepritarė, – tai reikėjo sugalvoti kitų reikalų, kad pakliūti Berlynan. Proga buvo gera: Vilniaus vy. kupijos reikalai. Nutarta važiuoti pas Pacellį, kuris buvo Bavarijoj Miunchene nuncijum ir ta pačia proga užsukti ir pas Urachą. Susižinojus su vyriausiu piršliu Erzbergeriu, kad Urachas atostogauja savo pilyje, mūsų delegacija ir nuvažiavo pas jį. Urachas priėmė ją mandagiai. Jis numatė visas sunkenybes šiuo reikalu. Dvi pamatinės sunkenybės, kurias, jo nuomone, bus nelengva pašalinti: 1°. Kaizerio Vilhelmo sutikimas, be kurio jis jokių būdu negali nei sutikti, nei sutikęs įvykdyti, 2°. Tai pačių lietuvių valia. Vien Tarybos kviečiamas jis važiuoti karaliauti Lietuvon negalįs. Čia turinti būti pareikšta visos tautos valia, kokių būdu, tai ne jo dalykas. Šias kliūtis išaiškinus pozityviai, principe jis sutinkąs būti renkamas, ir pareikštus reikalavimus jis visai suprantąs ir priimąs. Pirmąjį reikalavimą – nors ir neįvyktų jo rinkimas – jis prašąs tuos pačius delegatus padėti jam pildyti, t.y. jam ir jo vaikams duoti lietuvių kalbos mokytoją. Delegatai kukliai, bet mandagiai priimti ir pavaisinti, atsivežė iš būsimo karaliaus gražiausių įspūdžių ir daug būsimo karaliaus su visa šeima fotografijos nuotraukų.

1918 m. jau birželio mėnesyje pradėjo grįžti iš Rusijos tremtiniai. Jiems sugrįžus buvo papildyta ir Valstybės Taryba naujais žmonėmis: įėjo Šilingas, Dr. Alekna ir Vyt. Petrulis. Jie visi buvo tinkamai painformuoti apie mūsų politinį darbą ir apie tą sunkų mūsų varžymą iš Verwaltungo pusės krašto organizacijos darbe. Buvo taip pat painformuoti ir apie karaliaus rinkimo planus. Atvažiavusiems iš laisvos Rusijos iš karto nesuprantama buvo visa mūsų karališkoji politika. Bet išigilinę į padėtį ir į reikalą atsikratyti Vilhelmo sūnaus Saksonijos kunigaikščiu, nedaug priešinosi šiai karališ-

kai idėjai. 11 dien. liepos mėn. buvo nutarta rinkti Urachą karalium. Nors delegacija aptarė su Urachu plačiai šį klausimą, bet raštiško iš jo sutikimo negavo. Dabar gi rinkti be jo raštiško sutikimo Taryba nediršo. Buvo pavesta tada jau Berlyne gyvenančiam ir atstovaujančiam Purickiui Juozui dar kartą pasikalbėti su Urachu ir gauti jo raštišką intymų sutikimą. Šį sutikimą prieš liepos 11 dieną atvežė paslėpusi batuke panelė Chadakauskaitė (dabar ponia Tūbelienė). Susirinkome 11 liepos į posėdį. Posėdį padarėm intymų, kad intymiai, nuoširdžiai išsikalbėtume ir, kad nebūtu Verwaltungo valdininkų varžomi.

Nors Dovydo palaiminti, bet kad nenustotų savo socialdemokratiškos čystatos, visu smarkumu puolė socialdemokratai. Ypatingai karštai kalbėjo Mykolas Biržiška. Jis, išeidamas iš principo, kad Taryba neturi tautos įgaliavimo tokiam rimtam žygiui, vaizdavo liūdniausias jo pasėkas. Vaizdavo tautos kerštą, barikadas, revoliucijas, žodžiu, ne tik kirtu karaliams galvą, bet ir visiems, kurie už jį balsuos. Rinkimo šalininkai aiškino šį žygį ne teisės žvilgsniu, bet politikos momento, susidariusių politinių aplinkybių reikalavimais ir ramino Biržišką pareikšta paties renkamojo Uracho nuomone, kad jis be tautos sutikimo nevažiuos. Tada, be abejo, turi atpulti ir barikados ir galvų kirtimai tiek karaliui, tiek Tarybos nariams, kurie jį renka. Rinkdama Urachą karalium Taryba pasirenka vieną tinkamesnę iš trijų galimybių; arba turėti užmestą karalių Vilhelmo sūnų ir būti įkorporuotiems į Prūsus, arba turėti Saksonijos sosto įpėdinį ir rišti Lietuvos interesus su Saksonijos statutu, arba turėti visai nerekomenduojamą ir be kunigaikštijos autoritetinę Vokietijoje žmogų, kuris sutikęs duoti savo vardą mus apsaugo nuo kitų dviejų galimybių.

Taryba pranešė Urachui apie jo išrinkimą. Urachas tą išrinkimą priėmė palankiai ir, kiek žinoma, pradėjo kalbėtis su Reicho vyriausybe, kas jam toliau daryti. Lietuvių noras buvo greičiau atsikratyti vokiečių okupacinės valdžios. Todėl jie teikė Urachui minčių, kad jis atvažiuotų į Lietuvą ir pradėtų valdyti. Vokiečių okupacinė valdžia Uracho rinkimu buvo nepatenkinta. Ji žinojo, kad ne be slaptos Berlyno pareikštos nuomonės šie rinkimai buvo padaryti. Ji matė, kad jau ne kartą jos giežtas užsispyrimas buvo Berlyne

švelninamas ir net atmainomas. Šiokių ar tokiu būdu paskelbtą Lietuvos nepriklausomybę Berlynas pripažino. Ypačiai liepos mėnesyje 1918 m., kada Vakarų fronte pradėjo nusižemėti, Verwaltungo baimė kaskart didėjo dėl pasikeitimų okupuotuose kraštuose. Bet vis dėlto Kaizeris nedavė Ura-chui sutikimo važiuoti Lietuvon. Ar Berlyno, ar Hauptquar-tier'o nurodymai čia veikė, sunku pasakyti.

MBA. F. 205. B. 229. L. 1-7. Mašininraštis.
Pateikėjas dokumentą kopijavo 1989 m. sausio 4 d.,
redkolegijai pateikė 1990 m. rugsėjo mėn.

Kalba netaisyta.